

Доброчесність суддів в умовах глобалізації суспільно-правового розвитку

Малех Віталій Петрович¹

Опубліковано	Секція	УДК
25.04.2025	Право	347.9:340.12

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18093665>

Анотація. Стаття присвячена проблемі доброчесності суддів. Особливий аспект зосереджено на питаннях впливу глобальних трансформацій на суддівську систему, у тому числі принцип доброчесності суддів.

Зазначено, що глобальні зміни трансформують правову систему, інститути держави, права людини, захисні механізми, проте основна ідеологема повинна полягати в тому, що ключові цінності (верховенство права, законність, демократизм, легітимність, справедливість, рівність, доброчесність) залишаються незмінними «стовпами» права та становлять основу судової діяльності. Вони є незмінною аксіомою державного та правового устрою сучасності. Інституційна реформа постає як критична глобальна тенденція, проте її ефективність залежить від етичної доброчесності, політичної відданості та соціальної участі.

Констатовано, що глобалізаційні зрушення стосуються різкої зміни соціально-правових відносин та суттєво зачіпають сферу судочинства та функціонування судової влади. Внутрішні переконання представників суддівського корпусу, рівень їх правової культури, правової соціалізації та правосвідомості чітко впливає на винесення доброчесного рішення.

Встановлено, що вплив глобалізації на доброчесність суддів має подвійну природу, з одного боку стосується всієї судової системи (широкий інституційний вплив), а з іншого боку характеризується індивідуальними змінами статусу, можливостей та гарантій суддів як представників держави та особистості (індивідуальний вплив).

Доведено, що віртуалізація та цифровізація судової влади, розвиток технологій, інформатизації та штучного інтелекту спричиняють низку позитивних та колізійних аспектів у сфері судочинства та безпосередньо стосується доброчесності представників суддівського корпусу. Акцентовано, що проблема доброчесності суддів має бути вирішена не тільки шляхом стимуляції етико-правової, законної поведінки представників суддівського корпусу, але й шляхом імплементації ефективного інституційного державного механізму, котрий встановлює чіткі правила притягнення до відповідальності в разі порушення принципу доброчесної поведінки.

Ключові слова: доброчесність суддів, судова влада, глобалізація, цифровізація, штучний інтелект, етична поведінка.

¹ аспірант Львівського університету бізнесу та права
ORCID: 0009-0006-7670-775X

Integrity of judges in the conditions of globalization social and legal development

Annotation. The article is devoted to the problem of integrity of judges. A special aspect is focused on the impact of global transformations on the judicial system, including the principle of integrity of judges.

It is noted that global changes transform the legal system, state institutions, human rights, protective mechanisms, but the main ideology should be that key values (rule of law, legality, democracy, legitimacy, justice, equality, integrity) remain unchanged "pillars" of law and form the basis of judicial activity. They are an unchanging axiom of the state and legal system of modernity. Institutional reform appears as a critical global trend, but its effectiveness depends on ethical integrity, political commitment and social participation.

It is established that globalization shifts relate to a sharp change in socio-legal relations and significantly affect the sphere of judicial proceedings and the functioning of the judiciary. The internal beliefs of the representatives of the judicial corps, the level of their legal culture, legal socialization and legal awareness clearly affect the rendering of an honest decision.

It is established that the impact of globalization on the integrity of judges is of a dual nature, on the one hand it concerns the entire judicial system (broad institutional impact), and on the other hand it is characterized by individual changes in the status, opportunities and guarantees of judges as representatives of the state and the individual (individual impact).

It is proven that the virtualization and digitalization of the judiciary, the development of technologies, informatization and artificial intelligence cause a number of positive and conflicting aspects in the sphere of judicial proceedings and directly affect the integrity of representatives of the judicial corps. It is emphasized that the problem of integrity of judges should be solved not only by stimulating ethical, legal, lawful behavior of representatives of the judicial corps, but also by implementing an effective institutional state mechanism that establishes clear rules for holding accountable in case of violation of the principle of integrity.

Keywords: integrity of judges, judiciary, globalization, digitalization, artificial intelligence, ethical behavior.

Вступ

Постановка проблеми. Глобалізація змінює всю соціальну парадигму усталених відносин. Така зміна стосується всіх сфер життя і право, державність, органи влади та й судова система не є винятками.

Глобальними чинниками змін є багато факторів сучасної реальності, загалом все ж трансформаційні процеси зумовлені віртуалізацією суспільно-інформаційного простору, технологічним проривом та зміною ідеологічним аксіологем. Науковці вказують, що «цифрова трансформація стала центральним рушієм правових змін, змінюючи судові процеси, адміністративне управління та регуляторні бази, одночасно породжуючи складні етичні та правосуддючі проблеми»[1]. З таким підходом однозначно слід погодитися в контексті ускладнень для правової системи, дійсно, виникає ряд проблем правового регулювання новітніх відносин чи зміни усталених принципів з появою нових можливостей глобального характеру. Однак з погляду цілісності системи доречно додати, що глобалізація породжує не тільки складності та проблеми, але й додатково надає нові можливості, розширює права людини та надає додаткові механізми їх захисту. Право на доступ до справедливого суду також отримує такі додаткові позитивні аспекти.

Дослідження також демонструє, що дискурси про права людини та соціальну справедливість дедалі більше впливають на національні правові реформи, хоча залишаються значні розриви між формальним правовим визнанням та фактичним доступом до правосуддя для вразливих спільнот. Крім того, результати підкреслюють

зростаючу роль права як інструменту державної політики та кризового управління, що супроводжується підвищенням занепокоєнням щодо підзвітності, інституційної легітимності та верховенства права. Інституційна реформа постає як критична глобальна тенденція, проте її ефективність залежить від етичної доброчесності, політичної відданості та соціальної участі.

Тому доречно розглянути принципи правосуддя в контексті глобальних змін. Одним з ключових для належного захисту прав та свобод людини та громадянина є принцип доброчесності суддів, та й загалом всієї судової системи. Цьому буде присвячена репрезентована наукова стаття.

Стан дослідження. Запропонована проблематика досліджувалася науковцями національної та іноземної школи права в двох контекстах. Одна група наукових доробків присвячена проблематиці глобальних трансформацій у правовій сфері, зокрема це праці Н.Бортник, О.Беліченко, О.Парути, І.Андрусяк та ін. Друга група наукових напрацювань стосується розкриттю проблематики імплементації позитивних міжнародних та європейських стандартів судочинства в національну практику. Чільне місце серед таких стандартів займає й стандарт доброчесності суддів. Його досліджували провідні науковці сучасності, зокрема І.Жаровська, В.Ковальчук, Н.Оргинська, А.Романова та інші.

Разом з тим на сьогодні відсутній комплексний аналіз значення, ролі, проявів та змін принципу доброчесності в умовах глобалізації. Саме цій проблематиці буде присвячена репрезентована стаття.

Метою статті є дослідження сутності зміни принципу доброчесності суддів під впливом глобальних проблем та можливостей.

Результати

Глобальні зміни трансформують правову систему, інститути держави, права людини, захисні механізми, проте основна ідеологема повинна полягати в тому, що ключові цінності (верховенство права, законність, демократизм, легітимність, справедливість, рівність) залишаються незмінними «стовпами» права та становлять основу судової діяльності.

Судова влада — це незалежна влада для здійснення правосуддя з метою підтримання закону та справедливості. Визначене є незмінною аксіомою державного та правового устрою сучасності.

На нашу думку, І.Жаровська справедливо зауважує, що «доброчесність суддів, один із стовпів, на якому тримається верховенство права, залежить від довгого списку факторів, які продовжують адаптуватися у світі, що швидко змінюється» [2, с.42].

Звернемо увагу, що вплив глобалізації на доброчесність суддів має подвійну природу, з одного боку стосується всієї судової системи (широкий інституційний вплив), а з іншого боку характеризується індивідуальними змінами статусу, можливостей та гарантій суддів як представників держави та особистості (індивідуальний вплив).

Розглянемо їх детальніше.

Широкий інституційний вплив характеризується процесом цілісної трансформації механізму та апарату держави в глобальних умовах. Породжена така зміна першочергово трансформацією суверенітету як основного державного атрибуту. В наукових колах цю парадигму пояснюють через «структурний зсув від державоцентричного управління до поліцентричних та цифрових регуляторних систем, поряд із зростаючим, але суперечливим впливом міжнародного права прав людини». Хоча конституціоналізація та розширення можливостей судової влади посилили захист прав у деяких юрисдикціях, існують значні розриви між формальним правовим визнанням та матеріальним доступом до правосуддя, особливо в системах, що розвиваються, та плюралістичних правових системах. Наукові дослідження

демонструють, що правова реформа часто залишається символічною там, де інституційний потенціал, політична воля та участь громадськості слабкі» [3].

Також трансформуванню підлягає конституційний механізм легалізації судової діяльності. Індонезійські науковці переконливо аргументують, що «традиційні конституційні рамки були розроблені в рамках відносно статичних політичних порядків, сучасні суспільства потребують більш гнучких механізмів для реагування на швидкі демографічні, технологічні та юрисдикційні зміни. Судове тлумачення, децентралізація, федеральне перекалібрування та розширення дискурсу прав слугують шляхами для конституційної адаптації» [4].

Доброчесність на індивідуальному рівні також має вагоме значення. Фахівці вказують, що тиск від надмірної кількості справ не лише випробовує якість справ, але й певною мірою прискорює втрату потенціалу, компетентності суддів, спричиняє судові та процесуальні помилки. А застосування штучного інтелекту в судовій сфері значно підвищить ефективність роботи персоналу, який займається справами. Логіка цього полягає в тому, щоб заощадити судові ресурси та спонукати персонал, який займається справами, приділяти більше енергії складним і комплексним справам, максимізуючи ефективність судових ресурсів [5]. Використання штучного інтелекту як засіб мінімізації навантаження судових органів влади має вагомий вплив на суспільство та модернізовану систему правосуддя в час глобалізаційних викликів.

Сьогодні для забезпечення ефективності та прозорості судових процесів широко застосовуються цифрові технології, зокрема можливості штучного інтелекту. Завдяки ШІ стає можливим аналізувати документи, заощаджувати час у судових процедурах та зменшувати кількість людських помилок. Це розглядається як новий та важливий крок до досягнення справжнього правосуддя. Впровадження технологій штучного інтелекту в судову систему, прискорення процесів цифровізації та створення зручних умов для громадян та суб'єктів господарювання в судах є одними з пріоритетних цілей. Найголовніше, що відмова від паперових процедур, розширення спектру інтерактивних електронних послуг для громадян, створення необхідної технічної інфраструктури для інтеграції технологій штучного інтелекту в роботу суду, та постійне підвищення цифрової грамотності та кваліфікації суддів та працівників суду зробили необхідним удосконалення процесуального законодавства, а також законодавства у сфері доброчесності. Суддям необхідна чітка відповідь яким чином, в яких межах дозволено легітимно застосовувати потенціал штучного інтелекту й коли така діяльність не порушує принципу справедливості судочинства.

Зміні підлягає й культурно-етична складова в свідомості судді. Судді та суспільство — це елементи, які не можуть бути відокремлені в правовій системі. Суддя є продуктом суспільства та культури, звідки він походить і існує. Така трансформація має суттєве значення, оскільки впливає на сферу судової дисципліни. Фахівці визначали існування загрози того що «особисте почуття справедливості» судді стане стандартом, що потенційно призведе до правового суб'єктивізму» [6]. У контексті постійно мінливих суспільних відносин надзвичайно важко забезпечити ефективне впровадження закону лише за допомогою законодавства, тому судова дискреція служить вирішальним механізмом для підтримки балансу між верховенством права та потребами суспільства глобалізованого періоду.

Глобалізація пришвидшила соціальні процеси, в таких змінних парадигмах правове регулювання, а точніше нормотворчий процес в державах романо-германської правової родини не може швидко впоратися з модерністськими суспільними запитами. Тому правосвідомість судді відіграє вагому роль у вирішенні проблеми, яка є актуальною для суспільства, проте ще не врегульована нормами права. Правові прогалини є досить характерними для соціуму. Глобалізація породжує потребу не тільки у фахових представниках судової влади, але й креативних, ерудованих, морально-

етичних та таких, що можуть за допомогою використання принципів аналогії права чи аналогії закону, інших механізмів вирішити проблему. Внутрішні переконання представників суддівського корпусу, рівень їх правової культури, правової соціалізації та правосвідомості чітко впливає на винесення добросовісного рішення.

І наостанок звернемо увагу, що проблема добросовісності суддів має бути вирішена не тільки шляхом стимуляції етико-правової, законної поведінки представників суддівського корпусу, але й шляхом імплементації ефективного інституційного державного механізму, котрий встановлює чіткі правила притягнення до відповідальності в разі порушення принципу добросовісної поведінки.

Питання відповідальності суддів за прояви недобросовісності в міжнародному та національному аспекті має вагомим значення. Загалом наукова спільнота визначає, що існуючий міжнародно-правовий механізм судової відповідальності, розроблений міжнародними інституціями, є досить ефективним та перспективним для впровадження в рамках національних правових режимів, але зазвичай в державах, що прагнуть реального втілення демократичних стандартів судочинства національний механізм судової відповідальності потребує вдосконалення як з точки зору процедури, так і засобів його реалізації у зв'язку з економічним розвитком суспільства.

Зокрема фахівцями пропонується такий механізм притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності встановлено відповідно до міжнародних стандартів, зокрема: 1) спеціальний порядок притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, який визначено законом; 2) формування незалежного органу, який має розглядати такі справи; 3) забезпечення права судді брати участь у такій процедурі безпосередньо або через представника, здійснювати своє право на захист та висловлювати свою думку; 4) право на оскарження рішення, прийнятого за результатами цієї процедури; 5) вичерпність санкцій, що можуть бути застосовані, та їх пропорційність [7].

Висновок

Глобалізаційні зрушення стосуються різкої зміни соціально-правових відносин та суттєво зачіпають сферу судочинства та функціонування судової влади. Встановлено, що вплив глобалізації на добросовісність суддів має подвійну природу, з одного боку стосується всієї судової системи (широкий інституційний вплив), а з іншого боку характеризується індивідуальними змінами статусу, можливостей та гарантій суддів як представників держави та особистості (індивідуальний вплив). Доведено, що віртуалізація та цифровізація судової влади спричиняє низку позитивних та колізійних аспектів у сфері судочинства та безпосередньо стосується добросовісності представників суддівського корпусу. Акцентовано, що проблема добросовісності суддів має бути вирішена не тільки шляхом стимуляції етико-правової, законної поведінки представників суддівського корпусу, але й шляхом імплементації ефективного інституційного державного механізму, котрий встановлює чіткі правила притягнення до відповідальності в разі порушення принципу добросовісної поведінки.

Використана література:

1. Ticalu C. Emerging Trends in Law and Social Sciences: Global Perspectives on Policy, Ethics, Justice, and Institutional Reform. *International Journal of Law and Social Science (IJLSS)*, 2025. №1(1), P. 40-60.
2. Жаровська І.М. Сучасні проблеми судової влади: спеціалізація, добросовісність та відкритість судів. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Вип. 15(27), Т. 1, 2023. С. 39-45.

3. Azhari A. M., Azhari S., Yaqoob M. I. Q. Global Transformations in Law, Justice, and Society: Comparative Perspectives on Governance, Rights, and Legal Reform. *International Journal of Law and Social Science (IJLSS)*, 2025. №1(1), 60-90.
4. Rizky M. C., Herisasono A., Hardyansah R., Saktiawan P., Saputra R. Constitutional Law Adaptation in Response to Globalization and Urbanization in Contemporary Societies. *Journal of Social Science Studies*, 2022. №2(1), P. 195-200.
5. Xu Z. Human Judges in the Era of Artificial Intelligence: Challenges and Opportunities. *Applied Artificial Intelligence*, 2022. №36 (1). <https://doi.org/10.1080/08839514.2021.2013652>
6. Шелевер Н. Принцип справедливості в конституційному праві України. Дис. на здобуття наук. ступ. доктора юрид. наук, Ужгородський національний університет, 2024 URL: <https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2025/02/%D0%A8%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%80-%D0%9D.%D0%92.-%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF-%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96-%D0%B2-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%96.pdf>
7. Akhundova K. International and National Legal Mechanisms of Judicial Liability in the Conditions of Economic Globalisation of Modern Society. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2024 № 10(5), 64-75.